

УДК 351.751

О. В. Заєць

ЗАХИЩЕНІСТЬ ОСОБИ ВІД НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ЯК НАПРЯМОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено актуальні аспекти захисту особи від негативного інформаційно-психологічного впливу як одного з напрямків інформаційної безпеки України.

Протягом останніх десятиріч в Україні спостерігається поступальний розвиток інформаційної сфери як особливої системи суспільних відносин, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті одержання, використання, поширення та зберігання інформації, насамперед у сфері законодавчого закріплення права особи на інформацію та на вільне поширення її в країні і за кордоном, трансформації моделі взаємовідносин між органами державної влади та засобами масової інформації, створення національних систем і мереж інформації тощо.

В Україні відбувається стабільний розвиток і структуризація сегментів вітчизняного інформаційного ринку як системи економічних, організаційних і правових відносин щодо створення, продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукцій та послуг. Тож інтеграція України у світове інформаційне суспільство є одним з основних напрямків державної інформаційної політики України. Проникаючи в усі сфери життєдіяльності держав, інформаційна революція формує головний інформаційний простір, у якому інформація набуває властивостей цінного елемента національного здобутку та стратегічного ресурсу.

Разом із тим, стає очевидним, що, крім позитивних моментів такого процесу, створюється і реальна загроза використання досягнень в інформаційній сфері з метою, не сумісно із завданнями підтримки світової стабільності і безпеки, дотриманням принципів суверенної рівності держав, мирного врегулювання суперечок і конфліктів, незастосування сили, невтручання у внутрішні справи, повагою до прав і свобод людини.

© Заєць О. В., 2010

Нинішній етап розвитку інформаційних технологій характеризується можливістю інформаційної дії на індивідуальну і суспільну свідомість аж до загрози інформаційних війн, внаслідок чого неминучою протигагою свободи інформації стає проблема інформаційної безпеки, що зайвий раз підтверджує необхідність належного захисту прав і законних інтересів людини, суспільства і держави в цій сфері.

Причини цього криються як в зростаючій залежності людини і суспільства від інформації, так і в реалізації економічних і політичних інтересів з використанням інформаційних технологій. У зв'язку з цим актуалізується проблема захищеності особи від негативного інформаційно-психологічного впливу як одного із напрямків інформаційної безпеки України.

До речі, Доктрина інформаційної безпеки України серед життєво важливих інтересів в інформаційній сфері закріпила захищеність особи від негативного інформаційно-психологічного впливу, визначаючи викривлену, недостовірну та упереджену інформацію, що завдає шкоди національним інтересам України, та зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет як реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України [1].

Для України головна проблема сьогодні полягає в тому, що людина існує в забрудненому, дуже фрагментарному, неточному, спотвореному інформаційному середовищі, у якому неможливо приймати рішення. Шляхом розв'язання цієї проблеми може стати створення оптимального інформаційного середовища, де можливим є доступ до інформації та прийняття корисних, насамперед для конкретної людини, рішень.

Кількість робіт, присвячених дослідженню наукових проблем забезпечення інформаційної безпеки України постійно збільшується, проте відсутність комплексного дослідження інформаційної безпеки особи істотно знижує ефективність використання отриманих висновків. Вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки людини уявляється важливим не тільки для утвердження України як демократичної правової держави, у якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, але й для стійкого прогресивного розвитку українського суспільства, його духовного відродження.

Необхідно відзначити, що в правовій науці, зокрема у сфері інформаційного права, окремим аспектам інформаційної безпеки присвятили свої праці як українські, так і російські вчені: А. Б. Агапов, А. В. Анісімов, І. В. Арістова, О. А. Баранов,

Ю. М. Батурін, І. Л. Бачило, М. М. Биченок, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, В. Г. Заблоцький, А. В. Іщенко, Р. А. Каложний, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. А. Копилов, П. У. Кузнецов, З. В. Кузнецова, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, І. В. Панова, А. О. Рось, В. Я. Рубан, Г. П. Стежка, А. В. Стрельников, В. Г. Хахановський, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко та ін. Утім, на жаль, головний акцент було зроблено на захисті державних інтересів, інформаційна ж безпека людини залишається поза увагою, хоча з огляду на прийняття Доктрини інформаційної безпеки України досліджуване питання мало б привернути додаткову увагу.

За роки незалежності в Україні зроблено суттєвий поступок щодо розвитку вітчизняної інформаційної сфери як особливої системи суспільних відносин, які виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Насамперед це стосується законодавчого закріплення права особи на інформацію та на вільне поширення її всередині країни і за кордон, трансформації моделі взаємовідносин між органами державної влади та засобами масової інформації, створення національних систем і мереж інформації тощо.

Дослідження правових аспектів захисту особи від негативного інформаційно-психологічного впливу неможливе без аналізу інформаційної безпеки України, оскільки інформаційна безпека особи, як було сказано раніше, є напрямком державної інформаційної безпеки, де забезпечення належного захисту людини посідає чинне місце.

Інформаційна безпека означає наявність певних мінімально необхідних умов існування її суб'єктів, що встановлені міжнародним та національним законодавством. Адже саме визначеність у законодавстві основних параметрів інформаційної безпеки дозволяє нам розглядати останню як правову категорію [2, с. 231].

Б. А. Кормич аналізує інформаційну безпеку з урахуванням глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі. Це робить актуальним завдання адаптації вітчизняного законодавства до загальноприйнятих міжнародних стандартів, імплементації міжнародно-правових норм у національне законодавство. Україна бере на себе зобов'язання за цілим переліком міжнародно-правових актів, які стають частиною національного законодавства. Їх аналіз дозволяє узагальнювати міжнародний досвід та співставляти його з існуючим національним, корегувати останній відповідно до норм та принципів, що виправдали себе в системі міжнародних відносин; перекивати та заповнювати

існуючі прогалини у вітчизняному правовому полі за рахунок запозичень і використання норм міжнародного права [3, с. 28–32].

А. І. Марущак діяльність щодо захисту інформаційної безпеки класифікує як складну систему, що включає цілий комплекс векторів державної політики і яка обумовлена специфікою об'єктів інформаційної безпеки. На його думку, комплекс питань інформаційної безпеки людини та суспільства включає в себе такі вектори, як:

- забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина,
- захист людини від неправомірного інформаційного втручання,
- забезпечення національної, культурної і духовної ідентичності від неправомірного втручання;
- забезпечення дієздатних правових та організаційних механізмів захисту відповідних прав тощо [4, с. 78–79].

На думку В. О. Шамрай, інформаційна безпека суспільства, держави характеризується ступенем їх захищеності та, як наслідок, стійкістю головних сфер життєдіяльності у відношенні до небезпечних інформаційних впливів. Інформаційна безпека визначається здатністю нейтралізувати такі впливи. Загальноприйнятим є таке визначення інформаційної безпеки, як стан захищеності життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави в інформаційній сфері [5].

Автор підтримує точку зору О. В. Логінова та А. О. Рося, які зазначають, що інформаційна безпека не може розглядатися лише як окремий стан. Вона має враховувати майбутнє, отже, є не станом, а процесом. Таким чином, інформаційну безпеку слід розглядати крізь органічну єдність ознак, таких, як стан, властивість, а також управління загрозами і небезпеками, за допомогою якого забезпечується обрання оптимального шляху їх усунення і мінімізації впливу негативних наслідків. Одним з механізмів гарантування даного процесу є ефективно функціонуюча система органів виконавчої влади, яка є суб'єктом і об'єктом забезпечення інформаційної безпеки одночасно. Питання інформаційної безпеки тісно пов'язані з поняттями «інформаційна боротьба», «інформаційна війна», «інформаційне протиборство» тощо [6].

Одним із ключових чинників інформаційної безпеки людини є її право на достатню поінформованість для здійснення свідомого і об'рунтованого вибору. Свобода вибору практично лежить в основі більшості прав і свобод людини і охоплює більшість видів людської діяльності.

Сьогодні порушення прав людини і загрози її безпеці дуже часто носять латентний характер, й інформаційний чинник за цих умов починає виходити на перший план. Сфера інформаційної безпеки людини є дуже тонкою і відповідальною. З одного боку, вона вимагає втручання держави з метою забезпечення необхідного рівня безпеки і уникнення суспільно небезпечного та непередбачуваного розвитку інформаційних відносин. З іншого боку, надмірне державне втручання саме по собі створює загрозу і може привести до негативних наслідків, обмеження прав людини і руйнації демократичних інститутів громадянського суспільства [7].

О. А. Баранов вважає, що під інформаційною безпекою слід розуміти такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму завдання збитку через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення. На переконання О. А. Баранова, таке визначення тією чи іншою мірою охоплює практично всі сфери інформаційної взаємодії суб'єктів у суспільстві, державі й у всіх соціальних утвореннях. При цьому під інформаційною взаємодією слід розуміти весь процес створення інформації, накопичення, опрацювання, збереження і поширення. Важливого значення набувають два наступні визначення – інформаційного простору та інформаційної інфраструктури. Вони несуть, як і перше визначення, методологічне навантаження з погляду побудови політики інформаційної безпеки держави [6].

З таким твердженням варто погодитись, підкреслюючи, що основою даного визначення є те, що держава повинна забезпечити кожному суб'єктові інформаційних відносин право одержання повної, достовірної і своєчасної інформації; ніхто не має права порушити інтереси суб'єкта інформаційних відносин шляхом якогось інформаційного впливу. Власні інтереси мають поєднуватися з інтересами інших.

Як доречно зазначає В. Г. Заблоцький, захист людини, її часу, витраченого на споживання інформації, – це головне в інформаційній безпеці. Щонайкраще структурувати цю складну різноманітну проблему можна технологічно. Будь-яка інформаційна технологія складається з трьох елементів: створення інформації, її зберігання та споживання. З огляду на безпеку необхідно забезпечити надійність роботи всіх трьох елементів системи [6].

Нормативно-правові акти щодо напрямків розвитку інформаційної сфери в основному орієнтовані на питання захисту

інформації через обмеження доступу особи до певного виду відомостей. Проте залишаються відкритими питання захисту осіб від інформації, тобто захисту людської свідомості від негативного інформаційного впливу. Разом із тим, головною проблемою інформаційної безпеки є балансування між свободою доступу до інформації та необхідністю її обмеження в інтересах безпеки життєдіяльності. Забезпечення балансу між інформаційною свободою і безпекою життєдіяльності суттєво залежить від рівня культурного й економічного розвитку суспільства. Для вирішення цієї проблеми потрібен системний нормативно-правовий механізм, який забезпечуватиме, з одного боку, захист інформаційних прав і свобод, а з іншого – громадський і державний контроль та регулювання рівня інформаційної безпеки.

Для запобігання неузгодженій, вузьковідомчій нормотворчості, тобто для мінімізації втрат від правових суперечностей і помилок, потрібна кодифікація інформаційного законодавства, тобто цілісне системне його упорядкування. Ідеться про ієрархічну систему нормативно-правових документів, що мають узгоджено й ефективно регулювати суспільні відносини на різних рівнях інформаційної безпеки [7].

Таким чином, розуміння особливостей і закономірностей негативного інформаційного впливу на людську свідомість стає не тільки обов'язковим елементом загальної людської культури, а й необхідною умовою для виживання і безпеки людини в сучасному світі. Людина, яка володіє цими знаннями, спроможна самостійно створити психологічний фільтр для інформаційних потоків, що впливають на її свідомість, сформувану установку на аналітичне і критичне ставлення до будь-якої інформації, що надходить від зовнішнього середовища.

У той же час діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України має бути зосереджена на конструктивному поєднанні діяльності держави, громадянського суспільства і людини за трьома головними напрямками:

- 1) інформаційно-психологічним, зокрема щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення сприятливого психологічного клімату в національному інформаційному просторі задля утвердження загальнолюдських та національних моральних цінностей;

- 2) технологічного розвитку, зокрема щодо розбудови та інноваційного оновлення національних інформаційних ресурсів, впровадження новітніх технологій створення, оброблення та поширення інформації;

- 3) захисту інформації, зокрема щодо забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації, у тому числі

технічного захисту інформації в національних інформаційних ресурсах від кібернетичних атак.

Зокрема, створення дієвої та прозорої системи громадського контролю за діяльністю органів державної влади і органів місцевого самоврядування, громадсько-політичних структур, поліпшення взаємодії органів державної влади з громадськими організаціями у сфері боротьби з проявами обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та маніпулювання масовою свідомістю та гармонізація законодавства України з питань інформаційної безпеки з міжнародними нормами і стандартами значно прискорять та поліпшать реалізацію державної політики національного духовного та культурного відродження, яка відповідає інтересам українського народу і визначає чіткі критерії і пріоритети формування інформаційної політики України щодо захищеності особи від негативного інформаційно-психологічного впливу як напрямку інформаційної безпеки України.

Список літератури: 1. Про Доктрину інформаційної безпеки України : указ Президента України від 8 лип. 2009 р. № 514/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 20. – Ст. 677. 2. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с. 3. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Б. А. Кормич. – Х., 2004. – 41 с. 4. Марущак А. І. Інформаційне право : Доступ до інформації : навч. посіб. / А. І. Марущак – К. : КНТ, 2007. – 532 с. 5. Шамрай В. О. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України [Електронний ресурс] / В. О. Шамрай. – Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/library/Shamray.htm>. 6. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми (матеріали «круглого столу») [Електронний ресурс] / Нац. ін-т стратег. досліджень. – Режим доступу: http://www.niutr.gov.ua/ukr/publishing/panorama3_4/kr_stil_a.htm. 7. Панова І. В. Захист особи від впливу шкідливої інформації в контексті інформаційної безпеки України / І. В. Панова // Інформаційна безпека суспільства, держави та особи. – 2010. – № 3. – С. 24–32.

Надійшла до редколегії 21.12.2010

Исследованы актуальные аспекты защиты личности от негативного информационно-психологического воздействия как одного из направлений информационной безопасности Украины.

The article is devoted to research of actual aspects of personality protection from negative informational and psychological influence as one of the directions of informative safety of Ukraine.